

SUNUŞ

'BİZ İSTANBULLULAR İŞTE BÖYLEYİZ!'

İstanbul'da doğan artık hep İstanbullu kalır." Haris Spataris ile konuşurken bu sözlerinin anlamını düşünüyordum. 1922 yılının Ağustos ayında –o zaman on altı yaşında bir gençti– İstanbul'dan Atina'ya göçmüş olan Spataris "biz" diyor durmadan; ama ne Yunanlıları, ne Türkleri, ne de komünistleri (yani yoldaşlarını) kastediyor, "biz" derken "İstanbullular" demek istiyor.

Spataris 1988 yılında Atina'da *Ta Konstantinu-politika Ke Ala Tina* (İstanbul'la ilgili ve başka şeyler) adını taşıyan ilginç, duygulu, mizah ve hiciv dolu bir anı kitabı yayınlamıştı. Kendisini evinde ziyaret etmiştim ve kitabı konusunda konuşmuştuk. İlgili yazı Türkiye'de 1989'da yayınlandı.¹ Bir süre sonra ölüm haberini aldım. Yazdıklarının Türkiye'deki okurlara ulaştığı bu kitapta o eski sohbetimizi yeniden canlandırıyorum.

"Bunca ayrıntıyı, bunca yıl sonra nasıl anımsıyorsunuz?" diye soruyorum, "Özellikle İstanbul Rumlarının o kendilerine özgü (çiğercis, muhabeli çocuk, biletsiz, kepazes, titizya, defteri, zarzavatçıs gibi) sözcüklerini..."

"Belleğim güçlü" diyor. Gerçekten de kaleminden artık var olmayan bir dünya dökülüyor satırlarına: Fener semtinin ara sokakları, evleri, insanları, eski Haliç'in vapurları, sandalları, sandalcıları, patrikhanenin papazları, papazların kurnazlıkları, sokak lambalarını yakan memurlar, "dünya merkezi" Galata, gençliğinde onu heyecanlandırmış olan Galata'nın kötü şöhretli evleri, Pera, Bolşevik devrimi sırasında Rus elçiliği önünde çatışan Ruslar ve Ermeniler, Kürtler, Yahudiler, asker kaçakları ve Rumların "tavan taburu" (askere gitmemek için tavan arasında saklananlar), Tünel'in onarılması, Sultan Hamid'in fobileri, o zamanlardaki Rum toplumunun ileri gelenleri, Heybeliada'daki "patriğin evi", ayazmalar, Rumların yemekleri, eğlenceleri, bayramları, hamamlardaki protokol, yangınlar ve tulumbacılar, sobacılar, satıcılar ve Yüksekaldırım'ın seyyar satıcıları:

¹ Cumhuriyet gazetesinin eki Çerçeve'nin 43. sayısında yayınlandı (4/1989).

Biz İSTANBULLULAR BÖYLEYİZ!

7

Her ne alırsan beş kuruş
Ola apo pende (Rumca: Her şey beş kuruş)
Falimento prama (İtalyanca/Rumca: İflas malı)
Profitez de l'occasion (Fransızca: Fırsattan istifade edin)
Grande liquidation (Fransızca: Mezata çıkarılıyor)
Pende grosya pende (Rumca: Beş, beş kuruş)

İstanbul olmanın bilinci Spataris'te çok güçlüydü. Oysa kendisi Yunan yaşamıyla da öylesine içli dışlıydı! Alçak gönüllülikle anlatıyordu: Makine mühendisi olmuş, elektrik şirketinde müdürlük yapmış. 1943 yılında mukavemete katılmış, yani komünistlerle birlikte silahını alıp dağa çıkmış. Almanlara karşı savaşmış. Sonra sürgün yılları gelmiş: Makronisos, Ai Strati, İkaría gibi adalarda sürgün yaşamış. Sonrası malum! Artık devlet memuru olarak değil, özel işlerde çalışmış. Başkalarının büyük panolarda ilan edecekleri bu yaşamı o böylesine mütevazı, kısaca özetliyor.

"Atina'yı başkent kılan biz İstanbullu Rumlarız" diyor. "Biz gelmeden önce büyük bir köydü burası." Atina'yla eski İstanbul'u kıyaslıyor ve övgüye değer bulduklarını anıyor kitabında: İstanbul'un tapu ve beççi kurumunu; Avrupalı görünümünü; vapur, tramvay, tren yollarının güzelliğini; Rum kadınlarının uygar yaşamlarını vb.

Haris Spataris tam tarafsız bir gözlemci değil; beğenmediklerini duygusal bir taraflılıkla kıyasıya yeriyor. Çağcıl bir insan olarak çağdışı saydığı şeyleri yeriyor. Feminizmi, solculuğu, laikliği savunuyor, kiliseye ve dine karşı çıkıyor: "Bir aptallığa inanarak bakire olarak ölen binlerce İstanbullu kıza düşündükçe tüylerim diken diken oluyor; bu arada da zavallı delikanlılar Abanoz'un ve Galata'nın kerhanelerinde sabahlardı, frengi ve belsoğukluğu kaparak!"

Kiliseye, papazlara ve dine açık bir biçimde karşı çıkıyor. "Mizah ve hiciv gücünüz nereden kaynaklanıyor?" diye soruyorum. Gene aynı tutku: "Biz İstanbullular böyleyiz!" İşte papazlı öykülerinden biri (özetliyorum):

Peder Zotos Fener Lisesi'nde müdürdü. Patrikhanenin saygısını kazanmış bir insandı. Felçli karısına bakmak üzere Almanya'dan "fıstık gibi" bir genç kız getirtmişti. Kıza baktıkça biz öğrencilerin ağzımızın

8

SUNUŞ

suyu akardı. Ama anlaşılın Peder Zotos bakmakla yetinmedi. Dedi-kodu almış yürümüşü, iş ayyuka çıkmıştı. Rum basını olaya el atmış-tı. Patrikhane yedi kişilik bir doktorlar heyeti oluşturup saygıdeğer pe-deri temize çıkarmak üzere kıza muayeneye karar verdi. O yıllarda kı-zın kişiliği söz konusu edilmezdi zaten. Ama “yerinde tetkik” gerçek-leşmesine rağmen, rapor bir türlü yayınlanmıyordu. Doktorlar ha-bire topluyor, patrikhane ve cemaat heyecanla bekliyordu, ama boşu-na. Sonunda anlaşıldı ki doktorlardan biri zaptı “bilimsel dürüstlük” adına imzalamıyormuş. Okulda disiplin diye bir şey kalmamıştı. Böy-le bir karar ise “ekseriyetle” alınamazdı! Hiciv dergileri o sürede çok satmıştı. (*Gatos* –Kedi– dergisi örneğin) Sonunda o tek doktor da im-zayı basmış, peder sözde temize çıkmıştı. Öğrencileri toplayıp “hak zafer kazandı” diye nutuk atmış, lokum dağıtmıştı.

Haris Spataris anılarını kayda geçirmiş, anımsadıklarının kaybol-mamasını istemişti. Nedendir pek bilinmez, belki insanlar ölümlerinden sonra bir süre daha var olacaklarını sandıklarından ya da kendilerinden bir şeylerin süreceleceğinin umuduyla yazarlar böyle kitapları. Ama Haris Spataris ile konuşurken başka bir nedenin varlığından da kuşkulandım. İn-sanlar ona çok acı çektirmişti. Siyasi karıştırları hayatını zehir etmişlerdi: sürgünler ve yaşam hakkının kısıtlanması... Dinsel nedenlerle ona karşı olanlar ise, aile içindeki bir aile dramını dini inançları yüzünden “Tan-rı'nın gazabı” gibi gösterip yüzüne vururlardı. Ona en büyük acıları veren durumun sorumlusu sanki oymuş gibi suçlularları onu. Bir babaya yapıla-cak en sadistçe şeydi bu.

İnsanlar ona çok acı çektirdiler. O da onların sakat, iki yüzlü yan-larını, yalanlarını yüzlerine çalmak istemişti samıyorum. Satır aralarında se-zeceğiniz hiciv bu hoşgörüsüz –ve sözde erdemli– bir çevreye tepkiden de kaynaklanıyor samıyorum.

HERKÜL MİLLAS